

ELŐSZÓ

Nem szerettem a történelemórákat. Tanárnőnknek úgy recsegett a hangja, mint egy zárlatos hangszóró. Ott állt az olajozott dobogón, mindig ugyanazon a helyen, arcán mindig Ugyanaz a ragacos mosoly bujkált. Bambusznád pálcája határozott köröket írt le az egyes történelmi színhelyek fölött; ő mindig tévedhetetlenül megszabta a helyes irányt. Minden egyszerű volt, világos, mindent már jó előre elrendeztek.

Mondom, nem szerettem a történelemórákat. Szívesen ácsorogtam viszont a Salétrom utca sarkán a világcsavargó BELSPED-kocsisok között. A kocsisok kevertet ittak, s ha hideg volt, mindig betakarták a lovakat. Szájukból füstpántlikaként tekeredtek elő a történetek. Ezekre ma is emlékszem. Egy ideig magam is csavaroghattam: akkor újságírással kerestem a kenyerem. Sok emberrel megismerkedtem, néhányuk életét beleírtam egy kis könyvbe. A könyvnek azt a címet adtam: A Nagy Titok. Mesteremberek a főszereplői, akik az alakatlan anyagból formát és rendet teremtettek. Igyekeztem megfejteni titkukat, hittem, ezzel magamat is pontosabban megismerhetem. Lehet, hogy éppen példájuk nyomán értettem meg: mai mozdulataink és mondataink igazi értelmét csak úgy tárhatjuk föl, ha a történelem és az emberi természet legrejtettebb zugaiba is bemerészkedünk. Egyre hátráltam.

Egyszer aztán egy ismerősöm furcsa esetet mesélt. Apró gyerekeknek megmutatták Csontváry Zarándoklás a cédrusokhoz Libanonban című képét. Néhány óra múltán megkérték őket, rajzolják le, mire emlékeznek vissza. Az egyik kisgyerek papírra vetített képe megdöbbenően hasonlított a sámándobok világábrázolataihoz. (Nem is pontos, hogy hasonlított: az volt.) Mikor láthatott ez a kisfiú sámándobot? Soha. Megkérdezték tőle: nem is tudta, mi az. Én akkor megértettem: a múlt itt van bennünk, akkor is, ha nem tudunk róla. Zsigereinkben, mint egy mélységes mély kútban, évezredek emléknymokát őrzünk. Csak jó hívó szó kell, s a régi képek újra fölködlenek.

Hívó szavak után kezdtem kutatni. Néprajzi és történelmi könyveket lapozgattam. Kerestem a kort, amelyben még nem darabolódott szét a világ, amikor a szavak még nem lakójukat veszített, meszes csigaházak, amikor a művészet még a világ közvetlen befolyásolásának és megváltoztatásának eszköze, amikor a művészet még gyógyít. Kerestem a kereszténység előtti epikai gazdagságot.

Forrásaim? Munkácsi Bernát Vogul népköltési gyűjteménye, László Gyula és Vajay Szabolcs tanulmányai, Bartha Antal és Gyórfy György munkái, Szűcs Sándor sárréti táltostörténetei, Diószegi Vilmos sámánokról szóló könyvei, Tömörkény István novellái. De sokat forgattam a Kalevalát, Erdélyi Zsuzsanna apokrif népi imádságos-gyűjteményét és Tornai József Boldog látomások című válogatását a világ törzsi költészetéből...

Források? Talán ide kellene soroljam azt is, amikor egy balatoni alkotótáborban órákig figyeltem a kisfiút, aki az ősi fazekaseszközön: a korongon, két hüvelykujjával föl húzta az első kancsót. Még sohasem tanulta a mesterséget, ujjai mégis boszorkányos ügyességgel engedelmeskedtek az évezredek törvénynek. Forrásként hivatkozom talán a táncházó fiatalok önfeledt mozdulataira? A zenére? Vagy arra, amikor egy bölcs, öreg kancával „társalkodtam” a napsütötte bakonyi tisztáson...

Egy letűnt világ ezernyi foszlánya kavargott bennem. Színes képdarabkák rajzoltak körül, a különböző mitológiai történetek fonala lassan a nyakam köré hurkolódott. Nem bírtam elkezdeni a könyvet. Már azt hittem, föl adom, amikor egy késő éjszakai órán, a Duna-parton, megpillantottam az öklömnnyi madarat, amint éppen egy testes szobor feje búbján énekelt. Tudomást sem vett az énekléshez egyáltalán nem alkalmas, vaksüket sötétről, türelmesen és szívósan, mondhatni egykedvűen danolt. Akkor egy szempillantás alatt bennem is föltárult a múlt mélységes mély kútja, s megláttam az öregembert, a nemzetség atyját. Jól emlékszem minden vonására, ravaszdi szemére, kopasz fejére, nyakán a forradásra. Még a hangját is hallottam, azt a kicsit már avasodó, öregesen vékony, de azért szívós-erős hangot. Mesélt, mesélt, szálltak a napok, a hetek; eltelt a nyár, az ősz s a tél. Új év jött, s ahogy lassan-lassan gömbölyödött a történet - asztalomon egyre gyűltek a töltőtollal teleírt fehér lapok -, előttem is egyre szélesebb ívben tárult föl az öregember nemzette nép sorsa.

Történetük talán akkor kezdődött, amikor a bátor öreg néven nevezte fényes állatot, a medvét, kitől egykoron ő maga is származott. A szó erőt adott, a nemzetség kilépett a névtelenségből. Az idő - miként a vajúdó asszony testének minden izma - egyszer csak összerándult, s kilökte fényes öreg magzatait a térestelen térre. Ott álltak a történelem kapujában, még húzta őket vissza a hűsleges folyó, még a régi békés utat járdalták, de napkeleten már készülődtek a vad viharok és az idegen pásztorok... Az események szálai még nem fejthetők széjjel, eleink fejében minden együtt hullámszik: a szagok és a vizek árja, a fejedelem intése és fényes állat morgása, az idegen pásztorok kurjantásai és a riadt állatok bégetése, a vadlovak dobogása és a szeder őszi íze... A nép még nem tudja, az atya is csak érzi: lebírhatalan erők metszéspontjába kerültek. És ők mégsem sodródhatnak tehetetlen falevélként a szelekkel. Az atya megkutyulta magát, azt mondta, rá kell tartani a szélre. Hát így... Fényes öreg népe - a Medve nemzetség - szép lassan belesodródott a történelembe.

Azt írom: nemzetség, és azt gondolom: nemzet. A nyelv árulkodik. A nyelv segít. Széchenyi még azt gondolta a nyelvről, hogy magával ragadhatja a nemzetet. Lehet, hogy elfogult volt a „legnagyobb magyar”? Lehet. De az bizonyos, hogy a nyelv - bár oly sok förtelem mállasztotta és rothasztotta - ma is hatalom; mindent eláruló és megvilágító hatalma elől senki sem menekülhet. A nyelv kifejezi a rejtettet, az eltitkoltat, az ösztönöst is.

Míg ezt a könyvet írtam - két év alatt sokat viaskodtam az anyaggal, magammal és másokkal. Változtam én is, ők is. Ez a regény számomra olyan volt, mint egy sűrű erdő: jól el lehetett bent rejtőzni. És a fák közé fájdalmaimat is eldughattam. Most, mikor elő kell bújnom, hiszen ezután már csak az olvasóké az erdő, félek, mert nem tudom, mi lesz velem a kegyetlen, hideg napokon. Hiányozni fog ez a könyv. Előbb vagy utóbb bele kell tehát kezdenem a folytatásba.

Budapest, 1980. január